

Moğolistan'ın Jeopolitiği, Ekonomisi ve Dış Politika Stratejisi

Mongolia's Geopolitics, Economy and Foreign Policy Strategy

Ömer Faruk TÜRK*

Öz

Moğolistan, Rusya ve Çin gibi iki dünya gücü arasına sıkışmış; dış politika, sosyo ekonomi ve ticaret yapısını da bu gerçek doğrultusunda şekillendirmek durumunda olan bir devlettir. Jeopolitik gerçekliklerin farkında olan Moğollar bu nedenle iki güç arasında bir denge politikası izlemektedir. Bu makale jeopolitiğin, Moğolistan ekonomisini ve dış politikasını oldukça etkilediğini; başkent Ulanbator'un jeopolitik gerçekleri göz ardı etmeyerek kısıtlayıcı politikalar geliştirdiğini ileri sürmektedir. Dengeyi oluşturmanın temel amacını “egemenliğin yitirilme korkusu” ve “güçlü sınırdaş ülkelerin uydusu haline gelme endişesi” olarak ele alan makale, bu tür tehditlere karşı ek çözüm arayışları sonucunda ortaya çıkan üçüncü komşuluk stratejisini anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, kara ile çevrili sınırlar, Moğolistan, pan-Moğolizm, üçüncü komşuluk stratejisi.

Abstract

Mongolia is a landlocked country located between two major powers, Russia and China. Its foreign policy, socio-economic as well as trade regimes are structured based upon this fact. Being aware of this geopolitical fact, Mongolia pursues a foreign policy built on keeping balance between the two neighboring major powers. This article argues that geopolitics has significant impact on Mongolia's foreign and trade policy, and that Mongolia's decision makers do not ignore geopolitical facts while devising policies that could be tagged as restraining. The article identifies “fear of losing sovereignty” and “becoming satellite country of powerful neighbors” as the foundation of pursuing a foreign policy focusing on keeping the balance between two neighbors. The paper also examines the “third neighbor strategy” which was developed by Mongolia as an alternative to such restraining geopolitical facts.

Keywords: Geopolitic, landlocked borders, Mongolia, pan-Mongolism, third neighbor policy.

*Araştırma Asistanı, BİLGESAM. E-mail: omerturk@bilgesam.org

GİRİŞ

Jeopolitik, uluslararası ilişkilerde 20. yüzyıldan bu yana sürekli önemi artan bir kavram olarak varlığını devam ettirmektedir. Jeopolitik teoriler ülke stratejileri haline bürünmüş ve dünya savaşlarının çıkmasına zemin hazırlamıştır. Geçmişte Halford John Mackinder'in kara hâkimiyeti teorisi, Nazi Almanya'sı; Alfred Thayer Mahan'ın deniz hakimiyeti teorisi ise Britanya monarşisi nezdinde önem atfedilmiş ve dış politikaya tesir etmiş teorilerdir. Mackinder Doğu Avrupa'dan Kuzey Buz Denizi'ne ve Orta Asya'ya kadar çizdiği haritayı kalpgah (*hearthland*) olarak adlandırmış ve bu topraklara hâkim olanın Kenar Kuşak olarak adlandırdığı Batı Avrupa, Türkiye, Ortadoğu, İran, Hindistan ve Çin topraklarını kontrol edeceğini belirtmiştir. Bunun akabinde de dünya hâkimiyetinin elde edileceğini iddia ederek doğal kale görüntüsü veren kalpgahınjeostratejik önemini vurgulamıştır.¹

A. T. Mahan ise Batı Avrupa'nın sömürge yarışının kızıştığı dönemlerde denizlere hâkim olanın dünya ticaretini ve dünyayı kontrol edecek güce kavuşacağını belirtmiştir.² Günümüzde ise Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında belirtilen Avrasya jeopolitiği, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dış politika stratejisinde önemli bir konuma sahiptir. Nitekim ABD'nin Afganistan Savaşı yalnızca 11 Eylül'ün değil, jeopolitik çıkarımların bir ürünüdür.³

Uzmanlar devletlerin dış politikasını araştırırken o ülkelerin jeopolitik konumunu da dikkate almaktadır. Bunun sonucunda ülkelerin sadece dış politikaları değil ekonomisi, iç politikası, sosyo-politik yapısı ve bunun gibi coğrafyanın oluşturduğu pek çok etken konusunda daha sağlıklı verilere ulaşılması sağlanmaktadır. Jeopolitik gerçekliğin göz ardı edildiği analizler, özellikle ülkelerin dış politika vizyonları konusunda, sağlıklı bilgi vermekten uzak kalacaktır. Jeopolitik kavramını ilk kullanan İsveçli siyasetçi Rudolf Kjellén'in de belirttiği gibi "jeopolitik", coğrafi konumun dış politikaya etkisidir.⁴

Ülkenin sahip olduğu coğrafyayı kendi menfaatleri doğrultusunda en etkin şekilde kullanarak dış ve iç politikasına, ekonomisine, sosyolojik yapısına yön

¹ Bkz. H. J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Journal*, 23/4, 1904, 421- 437.

² Bkz. A. T. Mahan, "The Influence of the Power Upon History 1660-1783", *The Project Gutenberg eBook*, <http://www.gutenberg.org/files/13529/13529-h/13529-h.htm>, 26 Eylül 2004, (Güncelleme Tarihi: 19 Kasım 2007).

³ Joseph E. Fallon, "U.S. Geopolitics: Afghanistan and the Containment of China", *Small Wars Journal*, 12.08.2013, (Erişim: 20. 08. 2013), <http://smallwarsjournal.com/jml/art/us-geopolitics-afghanistan-and-the-containment-of-china>

⁴ Varldsinsborderskriget, Rudolf Kjellén – The Swedish 'Father Of Geopolitics', (Erişim: 20.08.2013) <http://varldsinsborderskriget.wordpress.com/2011/02/09/rudolf-kjellen-the-swedish-father-of-geopolitics/>

vermesi ve konjonktüre göre yeniden şekillendirmesi jeopolitik ile açıklanır. Jeopolitik öngörüler sonucunda coğrafyanın oluşturduğu avantajlar en etkin şekilde kullanılır. Dezavantajlar ise coğrafya doğru okunduğu takdirde minimal seviyeye indirilir.

Şimdiye kadar geliştirilen jeopolitik teoriler uluslararası sistemin önemli ve güçlü devletlerini temel aktör ve etken olarak kabul ederken gelişmekte olan ülkeleri pasif ve edilgen olarak görmüştür. Literatürde yer edinmiş önemli jeopolitik teorilere bakıldığında bunların bir olguyu açıklamakla beraber küresel hegemonya inşasının yol haritası olarak tasarlandığı dikkat çekecektir. Jeopolitik alanında yapılan önceki çalışmalara bakıldığında gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin dikkate alınmadığı, coğrafyanın bu ülkelerin politikaları üzerinde etkisinin incelenmediği görülmektedir. Halbuki, tıpkı gelişmiş güçlü ülkeler gibi, gelişmekte olan ülkeler de politikalarını belirlerken coğrafi gerçekleri dikkate alırlar ve jeopolitik bu ülkelerin de politikalarını belirlenmesinde önemli bir faktördür. Gelişmekte olan ülkelerin politikalarında hedeflerin belirlenmesinde, stratejilerin şekillenmesinde ve devlet davranışlarının sınırlanmasında jeopolitik etkin rol oynamaktadır.

Jeopolitik alanında şimdiye kadar yapılmış çalışmalar başat aktör olarak gelişmekte olan ülkeleri yeterince dikkate almamakla birlikte karalarla çevrili (landlocked) ülkelerin jeopolitiğine gereken dikkati vermemiştir. Coğrafi gerçeklikler bu tür ülkelerin politikalarını da etkilemesine rağmen geçmiş çalışmalar karalarla çevrili ülkelerin jeopolitiğine dair teorik yaklaşımlar ortaya koymamıştır. Bu makale, jeopolitik literatüründe şimdiye kadar yeterince ilgi görmeyen karalarla çevrili ülkelerin jeopolitiği üzerine teorik bir çerçeve ortaya koyarak konuyu tartışmaktadır. Dünyada birçok karalarla çevrili ülke olduğu için bu tür ülkelerin jeopolitiği de farklılık gösterecektir. Bu ülkeler arasında dikkat çeken bir grup ülke vardır ki, bu ülkeler iki önemli güç arasına sıkışmış, diğer bir ifadeyle iki önemli ve güçlü ülke dışında sınırdışı olmayan ülkelerdir. Sınır komşusu az gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, sınır komşuları güçlü ve önemli ülkeler olan karalarla çevrili ülkelerin jeopolitiği farklılık arz edecektir.

Bu makalede savunulan tez, uluslararası sistemin iki önemli aktörü arasına sıkışmış karalarla çevrili gelişmekte olan ülkelerin jeopolitiğinde iki temel unsurun ön plana çıktığını savunmaktadır. Birinci unsur dış politikada denge unsurudur. Bu tür ülkeler iki önemli güç ile çevrelendikleri için dış politikaları denge siyaseti üzerine kuruludur. İzlenen dış politikanın komşulardan birini diğerine tercih eder nitelik kazanması dezavantajlı duruma düşeceğini varsayan komşuyu kararlar çevrili ülkeye karşı kaygılandıracaktır. Böylesi bir olumsuzluğu önleme adına söz konusu ülkeler dış politikalarında komşuları arasında denge siyaseti güderek iki komşuyla da dostane ilişkiler sürdürmeyi amaçlar.

İki önemli güç arasına sıkışmış karalarla çevrili gelişmekte olan ülkelerin jeopolitiğinde belirgin ikinci husus ise ticari yönelimlerdir. Ülkeler dış ticaretinin önemli kısmını komşularıyla yapar. Ancak iki önemli güç arasına sıkışmış ülkeler uluslararası ticarete daha fazla pay sahibi olmak için çaba sarf edip yeni pazarlar bulmaya çalışırken önlerindeki en önemli engel bizzat komşularıdır. Karalarla çevrili ülkenin yeni pazarlar bulup ticari etkinliğini artırması komşu ülkelerin nüfuzunu azaltacağı için güçlü komşularca arzu edilmez. Bu tür ülkeler bir yandan yeni pazarlar arayıp üçüncü ülkeler ile ticari ilişkiler geliştirmeye çalışırken bir yandan da komşularıyla olan ilişkilerin zarar görmemesine özen gösterir. Bu içinden çıkılması zor durum iki güçlü ülke arasına sıkışmış karalarla çevrili ülkelerin jeopolitiğinin bir diğer yansımasıdır.

Moğolistan, coğrafyanın ekonomiye ve dış politikaya etkisini en iyi şekilde gözler önüne seren jeopolitiğe sahip ülkelerin başında gelmektedir. Kara ile çevrili sınırlarının sadece iki devlete komşuluk etmesi ve bu ülkelerin Çin ve Rusya gibi küresel güçteki aktörler olması Moğolistan'ı jeopolitik açıdan dezavantajlı ülkeler statüsüne sokmaktadır. Sahip olduğu jeopolitik ile dış ilişkilerinde sınırdaş iki güçlü ülkenin etkisinin yoğun olarak hissedildiği Moğolistan'da dış ticari verileri de yine komşu ülkeler lehinedir. Bu durum tamamıyla coğrafya ile açıklanabilir.

Dış politikanın ve ekonominin jeopolitikten etkilendiğini göstermek için Moğolistan dışında, benzeri jeopolitiğe sahip Nepal'e ve Paraguay'a bakmakta fayda bulunmaktadır. Nepal de Moğolistan gibi sadece iki büyük güce – Çin ve Hindistan- sınırları bulunan ve denize çıkışı olmayan bir devlettir. Kendisini “iki büyük kaya arasındaki tatlı patates” olarak tanımlayan Nepal, dış politika konseptinde de belirtildiği üzere bu iki Asya devinin dengelenmesine büyük özen göstermektedir.⁵ Ülke ekonomisinde Çin'in ve Hindistan'ın etkisi hissedilmektedir. Toplam dış ticaretin %50'sini Hindistan; %30'unu ise Çin oluşturmaktadır. Üçüncü büyük ticari ortak Avrupa Birliği'dir (AB) ve Nepal'in toplam dış ticaretindeki payı %3,2'dir.⁶ Ticaretteki bu oranlar jeopolitiğin ticaret üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

Paraguay'ın da kara ile çevrili sınırları bulunmaktadır ve denize çıkışı yoktur. Bununla beraber coğrafi koşullar göz önüne alındığında Moğolistan ve Nepal'den ayrılan yanı ise Bolivya, Arjantin ve Brezilya olmak üzere üç sınırdaş ülkeye sahip olmasıdır. Fakat Bolivya'dan ziyade Güney Amerika bölgesinde daha güçlü pozisyonları olan Arjantin ve Brezilya'nın Paraguay üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Dış politikasında çok taraflılık ilkesi bağlı hareket eden Paraguay'ın dış ticaretinde Güney Amerika Ortak Pazarı'nın (MERCOSUR-MERCOSUL) da etkisiyle Brezilya ve Arjantin'in payları diğer üyelere nazaran önde seyretmektedir. Paraguay toplam dış ticaretinin %21'ini oluşturan Brezilya en büyük ticari ortak-

⁵ Madan Kumar Dahal, vd. “Nepal: A Generic Guideline for Development Through Economic Diplomacy”, *Institute of Foreign Affairs*, Kathmandu: April 2008, 4.

⁶ European Commission, “Nepal”, *EU Bilateral Trade and Trade with the World*, 5 July 2013.

tır. Onu %18’lik oran ile Arjantin takip etmektedir. Üçüncü büyük ortak ise yüzde %13’lük oran ile ticareti dış politikasının en önemli aracı olarak kullanan Çin’dir.⁷

Her üç örnekte de görüldüğü üzere jeopolitik, yani “mekân” faktörü devletlerin dış politikasına ve ekonomisine etki etmekte, hareket tarzına yön vermektedir. Moğol karar mercileri, ülkenin coğrafi konumunu göz önünde bulundurarak Rusya ve Çin dışındaki ülkelerle münasebete geçmek ve bu iki ülkeye olan bağımlılığı yönetilebilir bir düzeye çekmek amacıyla “üçüncü komşuluk” stratejisini tasarlamıştır. Ulanbator bu strateji doğrultusunda başta ABD, Kanada, Japonya, Güney Kore, Hindistan, Avustralya, Almanya ve Hollanda olmak üzere diğer ülkelerle ikili ilişkilerini geliştirmeye başlamış, bu ülkeleri Moğolistan’a yatırım yapmaya davet ve teşvik etmiştir.

Bu makalede Moğolistan’ın jeopolitiği, yeraltı kaynaklarına bağlı gelişen ekonomisi, Rusya ve Çin ile mevcut ilişkileri incelenmekte, Moğol karar mercilerinin Rusya ve Çin’e bağımlılığı azaltmak amacıyla uygulamaya çalıştığı üçüncü komşuluk stratejisi değerlendirilmektedir. İlk üç bölüm bize Moğolistan’ın ekonomik ve jeopolitik özelliklerini anlatmakta ve ülke hakkında detaylı bilgiye sahip olmamızı amaçlamaktadır. Sonraki üç bölüm ise Moğolistan’ın her iki sınırdaş ülke ile ilişkilerini ve üçüncü komşuluk stratejisi çerçevesinde diğer ülkelerle geliştirdiği ilişkileri ele almaktadır.

1. MOĞOLİSTAN SİYASETİNE KISA BİR BAKIŞ

1921 yılında Çin’den ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Moğolistan, Bolşeviklerin desteğiyle tesis ettiği yönetim sistemiyle dünyanın ikinci komünist devleti olmuş, Sovyetler Birliği’nin güdümüne girmiştir. Moğolistan, bağımsızlığının ilk dönemlerinde uluslararası arenada tanınma mücadelesi vermiş, ancak 1946’da Çin tarafından tanınmış ve 1960’da Birleşmiş Milletler’e kabul edilmiştir. Ulanbator, Çin’e karşı tanınma mücadelesi verdiği bu dönemde Sovyet Rusya’nın nüfuz alanı içinde kalmayı tercih etmiş, devletler sistemine bağımsızlığını kabul ettirirken Sovyetlere bağımlı hale gelmiştir. Moğolistan, Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası sistemde Moskova’nın uydusu olarak varlık göstermiş, Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında tampon bölge işlevi görmüştür.

Soğuk Savaş sona erdiğinde Sovyetlerin mali desteğinin kesilmesiyle iktisadi durgunluk dönemine giren Moğolistan, aynı dönemde piyasa ekonomisine geçmeye çalışmış ve Rusya’nın etkisinden kurtulmaya başlamıştır. İlk etapta liberal ekonomiye intibak sorununun yaşandığı Moğolistan’da 1996’da iktidara gelen Demokratik Birlik Koalisyonu döneminde serbest piyasa sistemine dönüşüme imkân tanıyan reformlar gerçekleştirilmiştir. Moğol karar mercileri, Soğuk Savaş döneminden çıkarılan derslerle çok yönlü dış politikanın ve ticari ilişkilerin öne-

⁷ European Commission, “Paraguay”, *EU Bilateral Trade and Trade with the World*, 5 July 2013.

mini kavramış, bu anlayış doğrultusunda özellikle Çin ve ABD olmak üzere diğer ülkelerle ilişkiler geliştirmeye odaklanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise coğrafi yakınlığın etkisiyle giderek Çin'in ekonomik nüfuz alanına giren Moğolistan siyasi ve ekonomik bağımsızlığını, Rusya ve Çin dışındaki üçüncü ülkelerle geliştireceği güçlü ilişkilerle muhafaza edebileceğini değerlendirmiştir.

2. MOĞOLİSTAN'IN JEOPOLİTİĞİ

Moğolistan, 1.564.000 km²'lik yüzölçümü ve yaklaşık 2,8 milyonluk nüfusu ile yeryüzünde, nüfusuna oranla en geniş toprağa sahip ülkedir. Halkın %30'unun hala göçebe ve yarı göçebe olduğu Moğolistan'da nüfusun %90'ı Moğollardan oluşmaktadır. Moğolların % 70'e yakını Kalka, gerisi de Zaçin Moğollarıdır. Moğolistan nüfusunun %6'sını Kazaklar, %4'ünü ise Rus, Çin, Kore ve diğer etnik unsurlar oluşturmaktadır. Tarihi süreçte Moğolların etki alanı Moğolistan'ın mevcut toprakları dışında Rusya ve Çin'in bugünkü sınırları içinde yer alan bölgeleri de kapsamaktadır. Rusya'da Tuva Özerk Cumhuriyeti'nde, Sibirya'nın güneyindeki Buryatya bölgesinde ve Çin'de İç Moğolistan bölgesinde Moğollar yaşamaktadır. Modern Moğolistan, mevcut Moğol dünyasının sadece bir parçası niteliğindedir. Moğol dünyası olarak ifade edilen bölge Avrasya coğrafyasında doğuda Kore yarımadasından batıda Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir kuşağa tekabül etmektedir.

Moğolistan'da, bağımsızlığın ardından eski Moğol topraklarına hâkim olma fikri yayılmaya başlasa da Sovyet dönemindeki siyasi zeminde Pan-Moğolizm bastırılmıştır. Ancak 1990 sonrasında Moğol milliyetçiliği söylemleri artmış ve Cengiz Han'a atıfla Rusya'nın Moğolistan sınırına yakın Buryatya bölgesi, İç Moğolistan ve Altay dağlarına kadar olan sınırlar kastedilerek geleneksel Moğol coğrafyasının öneminden bahsedilmiştir. Moğol askerlerine Cengiz Han'ın hayatı ve Cengiz Haz döneminde getirilen askeri yeniliklerin ülkeye kazandırdığı güç anlatılmaya başlanmıştır. Bu dönemde siyasi liderlerin de katıldığı Cengiz Han günleri düzenlenmiş ve milli ruhun yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Ancak bu milliyetçilikte bugünkü Rusya ve Çin sınırları içindeki Moğol unsurlara yönelik belirgin bir yayılmacılık anlayışının olmadığı görülmektedir. Pan-Moğolist düşünce kültürel değerleri korumayı amaçlamakta, yayılmacı politikalar içermemektedir. Aksi takdirde Rusya'nın ve Çin'in tepkisine maruz kalacak olacak olan Ulanbator, bu tepkilerden zarar görebileceğini değerlendirmektedir.

Orta doğu Asya'da yer alan Moğolistan'ın sadece Rusya Federasyonu'na ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne sınırı vardır. Denize çıkışı bulunmayan Moğolistan, coğrafi olarak kuzeyde Rusya güneyde Çin tarafından çevrelenmiş durumdadır. Moğolistan'a üçüncü ülkelerden hava ve kara yoluyla gerçekleştirilecek nakliyat ve ziyaretler, Rusya'nın veya Çin'in hava sahasını veya karayollarını açmasına bağlıdır. Aynı şekilde Moğolistan, ancak Rusya ve/veya Çin üzerinden dünyaya açılabilir bir konumdadır. Bölgedeki güç dengesi de Moğolistan'ı Moskova ve

Pekin'e bağımlı kılan önemli bir unsurdur. Moğolistan kendisiyle mukayese edildiğinde güç çarpanları oldukça büyük olan ve stratejik derinliğe sahip Rusya ve Çin arasında yer almaktadır. Moğolistan, enerji ve savunma alanında Rusya'nın etkisinde iken, ekonomik açıdan Çin'in nüfuz sahasındadır. Çin'in kalabalık nüfusu ise Ulanbator-Pekin arasındaki güç asimetrisini derinleştirmektedir.

Rusya ve Çin'e bağımlılığı kaçınılmaz kılan bu coğrafi konum ve güç dengesi, Moğol devlet aklını Moskova ve Pekin'le iyi komşuluk ilişkilerini korumaya ve bu iki ülke dışındaki üçüncü ülkelerle ilişkilere odaklanmaya sevk etmiştir. Moğol karar mercileri, dış politika uygulamalarını Rusya ve Çin'in tepkilerini hesaba katarak gerçekleştirmekte, özellikle bu iki ülkeyi tahrik edebilecek politikardan imtina etmektedir.⁸ Ancak Ulanbator, tamamen bu iki ülkeye veya sadece bu ülkelerden birisine bağımlı kalmayı da arzu etmemekte, üçüncü ülkelerle irtibatını güçlendirmeye çalışmaktadır. Moğol devletinin bu yaklaşım doğrultusunda geliştirdiği üçüncü komşuluk stratejisinin coğrafyanın dış politika üzerindeki etkisinin belirgin bir örneği olduğu ifade edilebilir.

Diğer taraftan Rusya ve Çin gibi iki güçlü ülke arasındaki tampon bölge işlevi, Moğolistan'a Avrasya jeopolitiğinde kritik bir konum kazandırmaktadır. Dünyadaki mevcut dengeler üzerinde etkili olan, Avrasya jeopolitiğine yön veren Rusya'ya ve Çin'e sınır komşusu olmak Moğolistan'ı gerek bu iki ülke nazarında ve arasında gerekse ABD ve diğer Batılı devletler nezdinde kıymetli bir aktöre dönüştürmektedir. Tamamen Çin'in nüfuzu altına girmiş bir Moğolistan Moskova'yı rahatsız edebileceği gibi, Soğuk Savaş dönemindeki gibi Rusya'nın güdümünde hareket eden bir Moğolistan Pekin'de kaygı uyandırabilir. Moğolistan'ın Batılı ülkelerle, özellikle ABD'yle yüksek düzeyli ilişkiler geliştirmesi ise hem Rusya hem de Çin'de endişelere yol açabilir.

3. MOĞOLİSTAN'IN EKONOMİSİ

Sovyet döneminde kapalı piyasa sistemine sahip olan Moğolistan, 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından serbest piyasa ekonomisine geçmeye çalışmıştır. Moğol ekonomisi Sovyet sisteminin çökmesiyle büyük bir mali destekten mahrum kalmış, Sovyetlere bağımlı bir modelden müstakil bir serbest piyasa ekonomisine geçişte zorluklarla karşılaşmıştır. İlk aşamada yüksek enflasyon, işsizlik ve temel gıda maddelerinde yetersiz arz gibi akut problemlerle mücadele eden Moğolistan'a ABD, Japonya, Almanya ve Kanada finansal destek sağlamıştır. Moğol ekonomisi 1990'lı yılların ilk yarısındaki istikrarsız dönemin ardından 1996-2000 döneminde serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayan reformlar gerçekleştirmiş ve toparlanmaya başlamıştır.

⁸ MongolianMinistry of ForeignAffairs, Mongolia'sForeignPolicy in thePoliticalField, 24.02.2011, (Erişim tarihi 19.10.2012), http://www.mfat.gov.mn/index.php?option=com_content&view=article&id=80%3Aii-&catid=36%3A2009-12-20-21-52-14&Itemid=55&lang=en.

1995'te %6, 1996-1999 döneminde ortalama %3,5 düzeyinde büyüme kaydeden Moğolistan, 1997'te Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. 1990'lı yılların sonunda Asya'daki ve Rusya'daki finansal krizden olumsuz etkilenen Moğol ekonomisinin 2000'li yıllarda daha yüksek oranlarda büyüdüğü gözlemlenmiştir. Moğolistan 2003-2008 döneminde %7-10 düzeyinde büyümüş, 2008'de küresel finansal krizden dolayı %1,3 oranından küçülürken 2009'dan itibaren tekrar yüksek büyüme rakamlarına ulaşmıştır. 2011 yılında %17,5'lik bir oran ile dünyada ekonomisi en çok büyüyen ülke haline gelen Moğolistan, 2012 yılında da %12 düzeyinde iki haneli büyüme oranı kaydetmiştir. Dünya Bankası, yer altı kaynaklarının ihracatından elde edilecek gelirlerdeki beklenen artıştan hareketle Moğolistan'ın 2013 yılında ise %22,9'luk bir büyüme kat edeceğini öngörmektedir.

Grafik 1: Yıllık Büyüme Trendi



Kaynak: Dünya Bankası

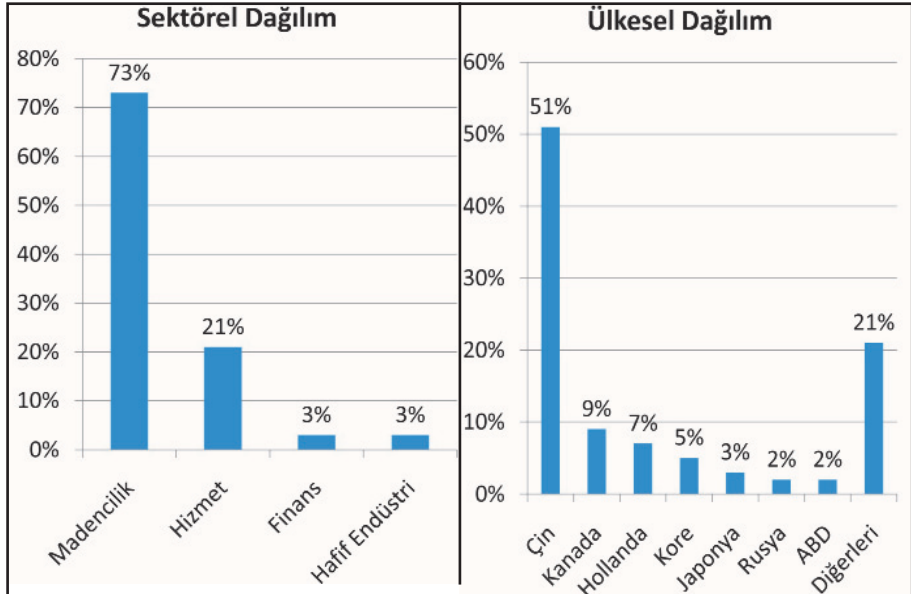
Moğolistan tarım, hayvancılık ve madencilığe dayalı bir ekonomiye sahiptir. Tarıma elverişli toprakların oldukça sınırlı olduğu ve göçebe yaşam biçiminin hala sürdürüldüğü ülkede hayvancılık oldukça yaygındır. Dünya kaşmir arzının %30'unu sağlayan Moğolistan'da kaşmir ihracatı toplam ihracatının yaklaşık %7'sini oluşturmaktadır. Moğol ekonomisindeki yüksek büyüme oranları ise büyük ölçüde madencilik sektöründeki hareketliliğe bağlıdır. Bu nedenle hayvancılığa zarar veren doğal afetler ve maden fiyatlarındaki dalgalanmalar, Moğol ekonomisinde ödemeler dengesini ve büyüme grafiğini doğrudan etkilemektedir. Örneğin küresel finansal kriz nedeniyle 2008-2009 döneminde bakır fiyatlarının düşmesi ve 2009-2010 kış dönemindeki şiddetli kar fırtınasında (zud) çok sayıda hayvanın telef olmasıyla kaşmir üretiminin azalması bütçe açığına ve ihracat rakamlarının düşmesine yol açmıştır.

Moğolistan bakır, altın ve kömür gibi yer altı maden kaynaklarına sahiptir. Moğolistan'da 150 bin metrik ton uranyum rezervinin olduğu ileri sürülmektedir. Bu rezerv büyüklüğüyle Moğolistan, dünyada en fazla uranyuma sahip 8. ülke konumundadır. Moğol topraklarında yaklaşık 1000 ton altın (40 milyon ons), 35 milyon ton bakır ve 173 milyar ton kömür rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Bakır, altın, çinko ve kömür madenlerinin ihracatı toplam ihracatın yaklaşık %70'ine tekabül etmektedir. Moğol ekonomisi başta Çin olmak üzere pek çok

ülkeye ihraç edilen bu madenler sayesinde güçlenmektedir.

Moğolistan'daki mevcut sanayi üretimi büyük ölçüde maden kaynaklarına bağlıdır ve yabancı yatırımlar madencilik sektöründe yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda keşfedilen yeni bakır, kömür ve uranyum yataklarının Moğolistan ekonomisine büyük katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Oyu Tolgoy ve Tavan Tolgoy bölgelerinde bulunan yeni bakır, altın, uranyum, kömür ve florit rezervlerinin etkisiyle ülkedeki sanayi yatırımlarında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. 2020 yılına gelindiğinde sadece Oyu Tolgoy bölgesindeki madenlerden elde edilecek gelirin milli gelirin yaklaşık %30'unu oluşturacağı tahmin edilmektedir.

Grafik 2: Moğolistan'daki Yabancı Yatırımlar (2011-2012)



Kaynak: ForeignInvestmentAndForeignTradeAgency

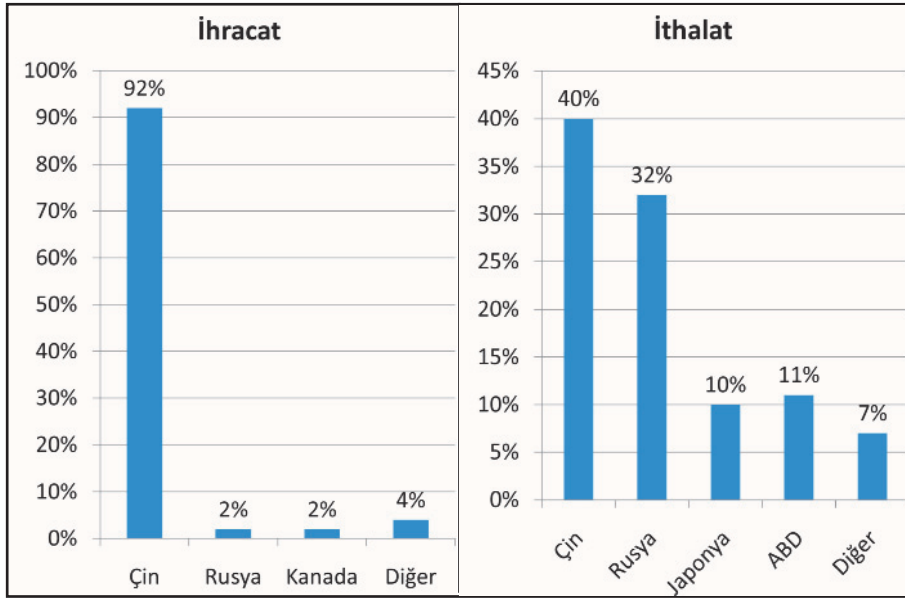
Moğol ekonomisinde sektörel dağılıma bakıldığında hizmet sektörünün %51,6 düzeyinde ve ilk sırada yer aldığı, sanayi sektörünün %32,6'lık oranla ikinci sırada yer aldığını ve tarımın %15,8'lik oranla üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında Moğolistan'da hizmet sektörünün %55 düzeyinde ve en büyük paya sahip olduğu, tarımın %33,5'lik bir düzeyle ikinci ve sanayinin %11,5'lik bir oranla üçüncü sırada yer aldığı gözlenmektedir. Ülkede 2011-2012 dönemindeki veriler esas alındığında işsizlik oranının %9 civarında seyrettiği, 2008'de küresel finansal krizin etkisiyle %30'a kadar çıkan enflasyonun ise mevcut verilere göre %15 düzeyinde olduğu müşahade edilmektedir.⁹

Moğolistan'ın dış ticaretine bakıldığında ithalatın ihracattan yüksek seyrettiği ve

⁹ Dünya Bankası, Moğolistan Verileri, <http://data.worldbank.org/country/mongolia> (Erişim 26.02.2013).

dış ticarete Çin ve Rusya'ya bağımlılık göze çarpmaktadır. Çin, Moğolistan'ın en büyük ticari ortağı konumundadır. Moğolistan'da toplam ihracatın %92'si Çin'e yapılmaktadır. Toplam ithalatın %40'ını ise Çin ürünleri oluşturmaktadır. Moğolistan'ın toplam ithalatında Çin'in ardından en büyük payı Rusya almış durumdadır. Enerji üretimi çok düşük olan Moğolistan, petrolün %90'ından fazlasını Rusya'dan ithal etmektedir. Moğolistan'ın bu nedenle petrolde Rusya'ya tamamen bağımlı olduğu ifade edilebilir.¹⁰ Moğolistan'a Çin ve Rusya'nın ardından en çok ithalatı ABD ve Japonya'nın gerçekleştirdiği görülmektedir.

Grafik 3: Moğolistan'ın İhracat ve İthalatı (2011-2012)



Kaynak: AB Ticaret İstatistikleri

4. MOĞOLİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

Tarihi süreçte Doğu Asya toprakları Çin ve Moğol hanedanlıklarının mücadelelerine sahne olmuş ve bu iki topluluk farklı dönemlerde birbirine hâkim olmaya çalışmıştır. 1912 yılında Mançu Hanedanı'nın yıkılmasıyla birlikte yeni kurulan Çin devleti, Moğolistan'ı da sınırlarının içerisine almak istemiş ve bağımsızlık hareketinin filizlendiği Moğol topraklarını baskı altında tutmuştur. 1920'li yıllara kadar süren mücadeleler sırasında Rusya'daki sosyalist rejimden etkilenen Moğol liderler, Bolşeviklerin desteğiyle Çinlilere karşı bağımsızlığını kazanmıştır. Çin, Moğolistan'ın bağımsızlığını ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir süper güç olarak ortaya çıkan SSCB'nin baskısı ile 1946'da tanımıştır.¹¹ Çinli yetkililerin

¹⁰ KPMG, Investment in Mongolia, 2012, s. 10-11

¹¹ Christopher P. Atwood, Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire, (New York: Facts On

ifadeleri ve açıklamaları ise Pekin'in Soğuk Savaş döneminin sonlarına kadar Moğolistan'ın bağımsızlığını kabullenemediğini göstermektedir.

Moğolistan ve Çin arasındaki 4,700 km'lik sınır, iki ülke arasında karşılıklı bağımlılığa yol açmakta, ikili ilişkilere stratejik önem kazandırmaktadır. Çin toprakları Moğolistan'ı güneybatısından doğusuna kadar çevrelemektedir. Moğolistan topraklarındaki seyrek nüfusa karşılık, Moğol sınır boyunca uzanan İç Moğolistan bölgesinde Çinli nüfus oldukça yoğundur. Moğolistan kuzey ve güneydoğu Asya ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamakta, bu ülkelere ulaşabilmek için Çin'in hava ve kara sahasına ihtiyaç duymaktadır. Çin'in gerek Rusya gerekse Kazakistan'la sınırı bulunduğu için Moğolistan'ın coğrafi konumu Pekin nezdinde aynı düzeyde hayati değildir. Ancak Çin ana karasının merkezine yakın olan Moğolistan'daki gelişmeler Çin'i etkileyebilecek sonuçlar doğurabileceğinden Pekin yönetimini yakından ilgilendirmektedir.

Ulanbator, yakın geçmişin etkisi ve Çin'in mevcut ekonomik ve askeri gücü ve ülkedeki nüfuzundan dolayı Çin'den tehdit algılamaktadır. Çin'le ilişkiler söz konusu olduğunda bağımsızlık, Moğol karar mercileri için oldukça hassas bir konudur. İki ülke arasındaki güç asimetrisi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Moğolistan'ın Çin'e artan bağımlılığı Ulanbator'un bağımsızlık konusundaki kaygılarını canlı tutmaktadır. Moğolistan'ın Çin kaynaklı endişelerinde Pekin'in İç Moğolistan'daki Moğol azınlığa yönelik asimilasyon politikasının da etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Çin'in nadir elementler açısından oldukça zengin olan İç Moğolistan bölgesindeki Moğol topluluğu, özellikle Kültür Devrimi sonrası dönemde asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır. Pekin'in sistematik biçimde bu bölgeye milyonlarca Han Çinlisini yerleştirmesiyle Moğollar kendi bölgelerinde azınlık haline gelmiş durumdadır.

Moğolistan-Çin ilişkilerinde Ulanbator'un üçüncü komşuluk stratejisi doğrultusunda Batılı ülkelerle geliştirdiği ilişkilerin niteliği önem arz etmektedir. Moğolistan'da güçlü bir ABD varlığı Çin'de çevreleme psikolojisini tetikleyebilir. Çin'deki bu psikolojik dinamiği iyi analiz eden Moğol yöneticileri, Ulanbator'un tarafsızlık politikasını her defasında vurgulayarak Pekin'in tehdit algısını teskin etmeye çalışmaktadır. Çin'in Moğolistan üzerindeki çıkarları, Ulanbator'un tarafsızlığı üzerine kuruludur. Moğolistan'ın tarafsızlık politikasını Pekin lehine bozması bile, ABD ve Rusya'nın Çin üzerinde baskı kurması ve Pekin'den tehdit algılaması sonucunu doğurabilir. Pekin, böyle bir senaryonun Çin'in menfaatlerine de zarar verebilecek sonuçlar doğurabileceğini değerlendirmektedir. Tayvan meselesinde, Japonya ve Hindistan'la ilişkilerinde karşısında ABD'yi bulan Pekin, Moğolistan'da da Washington'la karşı karşıya gelmek istememektedir.¹²

File Inc., 2004), 377.

¹² Wang Peiran, "Mongolia's Delicate Balancing Act," China Security, 5/2, (World Security Institute 2009), 27.

Çin Halk Cumhuriyeti, hâlihazırda Moğolistan'ın en büyük ticari ortağı konumundadır. Çin aynı zamanda Moğolistan'daki en büyük yabancı yatırımcıdır. Çinli girişimcilerin yatırımları Moğolistan'daki yabancı yatırımların yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır. Çin, Ulanbator'un serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminde gerçekleştirdiği özelleştirme projelerini fırsata dönüştürmüş, Moğolistan'da çok sayıda yatırım başlatmıştır.¹³Daha çok maden kaynaklarına odaklanan Çin, Moğolistan'da yaklaşık 2,5 milyar dolar büyüklüğünde yatırıma sahiptir. Moğolistan'daki Gobi bölgesinin güneyinde bulunan 6 milyar metrik tonluk kömür rezervlerini işletmek isteyen Çin, bu doğrultuda büyük çaba sarf etmektedir. Gobi bölgesindeki rezervlerden çıkarılacak kömürün tüm Çin'in enerji ihtiyacını 3 yıl boyunca karşılayabilecek büyüklükte olduğu tahmin edilmektedir.

Çin'in Moğolistan üzerindeki ekonomik nüfuzu ve maden kaynakları üzerindeki etkinliği Moğol toplumunda tedirginliğe yol açmakta, Moğol karar mercilerini Çin'i dizginlemeye yönelik tedbirlere sevk etmektedir. Nitekim ülke ekonomisinin madencilığe dayalı gelişmesi ve Çin'in bu sektördeki etkinliği son yıllarda Moğolistan'da bir kaynak milliyetçiliğinin yükselmesine neden olmuştur.¹⁴ Moğol halkı maden kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesini milli egemenlikle ilişkilendirmeye, bu sektördeki özelleştirme projelerine kuşku ile bakmaya başlamıştır. Moğol kamuoyunda yükselen kaynak milliyetçiliğinin meydana getirdiği atmosferde Moğol devleti özelleştirmelerde yerli yatırımcıya ayrıcalık tanıyan bir kanun çıkarmıştır. Bu kanunla özelleştirmelerde yabancı yatırımcılardan gelen tekliflerle Moğolistan merkezli yatırımcıların teklifleri farklı değerlendirilerek stratejik kaynakların dış yatırımcılardan korunması amaçlanmıştır. Söz konusu kanunla Moğolistan'ın Çin'in ilgi duyduğu Gobi bölgesini koruma altına almayı amaçladığı değerlendirilmektedir.

Tibet'in ruhani lideri Dalay Lama'nın 2002'de Moğolistan'ı ziyaret etmesi ile Ulanbator-Pekin arasında diplomatik bir kriz ortaya çıkmıştır. Bu diplomatik kriz, Çin'e ekonomik bağımlılığın muhtemel sonuçlarını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Çin'in, Dalay Lama'nın ziyaretinin ardından ikili ticarete önemli bir vasıta olan demiryollarını 36 saatliğine kapatması Moğol ekonomisini sarsmıştır. Moğol yetkililer, bu girişimi sadece Moğol ekonomisine değil, egemenliğine de getirilmiş bir tehdit olarak algılamış, Çin'e bağımlılığın yönetilebilir bir düzeye çekilmesinin gerekliliğini idrak etmiştir. 2002'deki kriz sonrasında Çin'e olan bağımlılığın azaltılması böylece Moğol karar mercilerinin masasında duran en önemli konu haline gelmiştir. Son yıllarda Çin'den Moğolistan'a çalışmak amacıyla gelen işçilerin sayısının da 20 binlere ulaşması Moğol yetkililerin bu kaygısını canlı tutmaktadır. Ulanbator, Moğolistan'da artan Çinli işçi sayısına hem istihdam açısından hem de demografik açıdan tehdit nazarıyla bakmaktadır.

¹³ Morris Rossabi, *Modern Mongolia: From Khansto Commissarsto Capitalists*, (Los Angeles: University of California Press, 2005), 244.

¹⁴ Julian Dierkes, "Mongolia's Evolving Foreign Investment Regime," East Asia Forum, Ocak 2013.

Moğolistan'ın 1990'lardaki dış politika kavramı ve güvenlik stratejisi, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak üzerine kuruluyken günümüzde kavram, Çin temelli yürütülmekte ve Ulusal Güvenlik Stratejisi bu kapsamda ele alınmaktadır. 2010 yılından beri uygulanan yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne göre hiçbir ülke Moğolistan'a gelen yabancı yatırımların 1/3'ünden fazlasına sahip olamayacaktır. Bu stratejinin Moğolistan'daki yabancı yatırımların %50'sini elinde bulunduran Çin'e yönelik geliştirildiği değerlendirilmektedir.

5. MOĞOLİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

Moğolistan, Çin'e karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde Bolşeviklerin sağladığı destekle muvaffak olmuştur. Sovyet Rusya'nın nüfuzu altında Çin'den bağımsızlığını kesinleştiren Moğolistan, İkinci Dünya Savaşı döneminde de SSCB'nin himayesine sığınarak Japon tehdidinden kurtulmuştur. Çin'e bağımsızlığını kabul ettirirken Sovyet sistemine bağımlı hale gelen Moğolistan, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla serbest piyasa ekonomisine geçmeye ve çok yönlü bir dış politika geliştirmeye başlamıştır. Moğolistan-Rusya ilişkileri SSCB'nin dağıldığı dönemde durmuş olsa da müteakip dönemde yeniden canlanmıştır. Moskova, Ulanbator'un hala en yakın ve güvenilir dostu konumundadır. Moğolistan, Rusya'nın Çin ile gerçekleştirdiği ticarete koridor vazifesi görmektedir. İkili ticarete savunma sanayi ve enerji ön plandadır.

1990'ların başında Moğolistan-Rusya ilişkilerinde Moğolistan'ın SSCB'ye olan yaklaşık 17 milyar dolarlık borcu sebebiyle sorun yaşanmıştır. Ulanbator'un borçta indirime gidilmesini ve uzun vadeli bir taksitlendirme talep etmesi Rus yetkililer tarafından kabul edilmemiş, bu uyuşmazlık ikili ilişkilere olumsuz biçimde yansımıştır. Ancak Rusya'da Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle Moğolistan'ın borcu 11 milyar dolara indirilmiş ve vade uzatılmıştır. Putin dönemi ile birlikte canlanan ikili ilişkilerle eski müttefiklerin birbirine yaklaştığı, Moğolistan'ın Çin nüfuzunda ziyade Rusya ile ilişkilere daha olumlu baktığı gözlemlenmiştir. Moskova ABD'nin Avrupa-Atlantik güvenlik sistemini doğuya doğru genişletme girişimi çerçevesinde Moğolistan üzerinde de etki sahibi olmasını istememektedir. Ulanbator ise tamamen Çin'in nüfuzu altına girmeyi istememekte, dünya pazarlarına daha çok Rusya toprakları üzerinden açılmaya çalışmaktadır.

Putin dönemiyle birlikte Moğolistan-Rusya arasında askeri işbirliğinin geliştiği görülmektedir. İki ülke, Rusya'nın Buryatya bölgesinde her yıl "Selenga" adı altında ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmektedir. Moğol Savunma Bakanı Daşdemberel Bat-Erdene'nin Şubat 2013'te yaptığı Rusya ziyaretinde, iki ülke arasında yeni ortak askeri tatbikatlar planlanmıştır. Moğol Silahlı Kuvvetleri'nin envanterindeki uçak ve tank gibi platformlar, silah sistemleri ve askeri teçhizat büyük ölçüde Rus menşelidir. 2008'de imzalanan bir anlaşma ile Moğolistan askeri teçhizatının bakım ve onarımının 26 milyon dolar karşılığında Rusya tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Moğol askeri öğrenciler Rus harp akademilerinde

eğitim görmektedir. Hâlihazırda 400'den fazla Moğol askeri öğrencisi, Yekaterinburg'daki Suvorov Harp Akademisi'nde modern harp eğitimi almaktadır.

Moğolistan-Rusya arasındaki ticari ilişkiler iki ülke için de önem arz etmektedir. Moğolistan'ın toplam ithalatının %32'sini Rus ürünleri oluşturmaktadır. Moğolistan, akaryakıt ihtiyacının %90'ını Rus Rostneft Şirketi'nden tedarik etmektedir. Rusya, Moğolistan'daki maden yataklarıyla, özellikle uranyum kaynaklarıyla ilgilenmektedir. Moğolların en büyük bakır üretim bölgesi Erdenet'in %49'u Ruslar tarafından işletilmektedir. Rus yatırımları Moğolistan genelindeki toplam yabancı yatırımların %2'sini oluşturmaktadır. Moğolistan ve Rusya'yı birbirine bağlayan demiryolları, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin güçlenmesine imkân tanırken, Rusya'nın Çin pazarına, Moğolistan'ın ise dünya pazarlarına ulaşmasına hizmet etmektedir. Ülkedeki mevcut demiryolları vasıtasıyla Rusya'dan Çin'e yılda yaklaşık 10 milyon ton yük taşınmaktadır. Ulanbator ise 2005 yılında Moskova'yı stratejik ortak ilan ederek Rusya üzerinden Moğolistan'ı dünya piyasalarına açacak 7 milyar dolarlık demiryolu hamlesini başlatmıştır.¹⁵

6. MOĞOLİSTAN'IN ÜÇÜNCÜ KOMŞULUK STRATEJİSİ

Moğol karar mercileri, Soğuk Savaş sonrası dönemde tarihi tecrübelerini ve jeopolitik gerçeklikleri göz önünde bulundurarak milli bağımsızlığın ancak Çin ve Rusya'ya olan bağımlılığı yönetilebilir bir düzeyde tutarak ve bu iki ülke dışındaki ülkelerle irtibata geçerek teminat altına alınabileceğini değerlendirmiştir. Moğol yetkililer, Çin ve Rusya dışındaki ülkelerle bu iki ülkeyi tahrik etmeyecek seviyede ve muhtevada ilişkiler tesis etmeye yönelmiş, bu yaklaşımı üçüncü komşuluk stratejisi ifadesi ile kavramsallaştırmıştır.¹⁶ Üçüncü komşudan kasıt tek bir ülke değildir. Üçüncü komşu Çin ve Rusya dışındaki bütün ülkeleri kapsamaktadır. Moğolistan, bu strateji doğrultusunda başta ABD olmak üzere Kanada, Japonya, AB, Güney Kore ve Avustralya gibi ülkelerle, NATO ve AB gibi uluslararası teşkilatlarla ticari-diplomatik-askeri ilişkiler geliştirmeye özen göstermektedir. Japonya, Kanada, ABD ve Güney Kore aynı zamanda Moğolistan'ın sosyalist rejimden çıkma sürecinde bu ülkeye destek sağlayan ülkelerdir.

Moğolistan'ın ilişki tesis ettiği üçüncü komşular arasında ABD'nin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Moğolistan bölgedeki rekabete güvenlik ortağı olarak gördüğü ABD'yi dâhil etmeye çalışmaktadır. İki ülke arasında 1994'te başlatılan küçük çaplı askeri tatbikatlar, günümüzde "KhanQuest" adıyla uluslararası bir boyut

¹⁵ Dan Levin, "Herkes Moğolistan'ın Madenlerine Gözünü Dikti", Sabah, 09.07.2012, (Erişim 24.10.2012), <http://www.sabah.com.tr/NewYorkTimes/2012/07/09/herkes-mogolistanin-madenlerini-gozunu-dikti>.

¹⁶ "Üçüncü Komşuluk" stratejisi ilk defa 1990'da Moğolistan'ı ziyaret eden dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker tarafından dile getirilmiştir. Bu konuşmada Baker, ABD'nin Moğolistan'ın üçüncü komşusu olduğunu belirtmiştir. Bkz. Alicia J. Campi, "U.S. Government Policies Towards Mongolia in the Last 20 Years", Mongolian and Tibetan Affairs Commission, (Erişim 30.09.2012) http://www.mtac.gov.tw/mtac_quarterly/quarterly_c/7/1292551917.pdf, 89.

kazanmıştır. Tatbikata Rusya ve Çin gözlemci statüsünde katılmaktadır. ABD, eğitim desteği çerçevesinde Moğol askerlerine modern harp eğitimi de sağlamaktadır. Tüm eğitim ve tatbikatlarda Sovyetlerden kalan silah sistemlerini ve askeri teçhizatı kullanan Moğolistan, ABD'nin savunma sanayi teknolojisinden uzun dönemde faydalanmayı ve ABD menşeli silahlar kullanmayı planlamaktadır. Ancak Moğolistan'ın yaptığı tüm tatbikatların Çin ve Rusya'nın rızasına bağlı olduğu belirtilmelidir. İki ülkeden herhangi birisinin hava sahasını, demir yollarını veya limanlarını açmaması durumunda üçüncü ülkelerle ne tatbikatların ne de ticaretin gerçekleşmesi mümkündür. Coğrafi konumundan kaynaklanan sınırların farkında olan Moğolistan'ın bu nedenle üçüncü ülkelerle geliştirdiği ortaklıklarda iki güçlü komşusunun tepkisini çekmemeye ihtimam gösterdiği değerlendirilmektedir.

Rusya ve Çin, ABD'nin Moğolistan'a olan ilgisinden, bu ülkedeki yatırımlardan ve ortaklaşa gerçekleştirilen askeri tatbikatlardan rahatsızlık duymaktadır. Nitekim Moğolistan, her ne kadar tarafsızlık politikasına ters düşse de, ABD'nin Irak işgali sürecinde 1000 kişilik bir askeri grup göndermiş ve ABD'nin yanında olduğunu göstermiştir. Ayrıca 2003 yılından bu yana Moğol kuvvetleri Afganistan'da varlığını devam ettirmektedir. Bu askeri katkılar karşılığında Washington, Moğolistan'a askeri yardım sözü vermiş ve hibeler göndermiştir. Nitekim Moğolistan, ABD'nin Doğu Asya-Pasifik Bölgesi'ne yönelik geliştirdiği stratejide önemli bir konuma sahiptir.¹⁷ Bu önem Çin'in küresel düzeydeki etkisinin belirginleşmesiyle birlikte artmaktadır. ABD'nin Moğolistan medyasında da etkili olmaya başladığı görülmektedir. Moğolistan'da daha çok büyük şehirlerde yayın yapan ABD destekli Eagle TV, Amerika ve Hristiyanlık propagandası yapmaktadır. Bunun yanı sıra ABD hükümeti tarafından desteklenen GobiBusiness News, Moğolistan'da ücretsiz dağıtılmaktadır.¹⁸

Moğolistan'ın Kuzey Amerika'da Kanada ile güçlü ticari ilişkiler geliştirmiştir. Moğolistan'ın piyasa ekonomisine geçişiyle birlikte Ulanbator'la ilişkilerini geliştirerek sürdüren Kanada, Moğolistan'da ikinci büyük yabancı yatırımcı konumundadır. Kanadalı girişimcilerin Moğolistan'da yaklaşık 500 milyon dolarlık yatırımı bulunmaktadır. Özellikle Moğolistan'daki maden kaynaklarına ilgi duyan Kanadalı şirketler, kuzeydoğu Moğolistan'daki (Oyu Tolgoy) 2.500 hektarlık uranyum alanını işletmektedir.

Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore) ile Soğuk Savaş yıllarında iyi ilişkiler geliştiren Moğolistan'ın liberal ekonomiye geçmesi, Kuzey Kore ile ilişkilerine zarar verse de, ikili ilişkiler sürdürülmüştür. Açık piyasa sistemini benimsemesinin ardından Güney Kore ile ilişkilerini de yoğun olarak geliştiren ve böylece iki Kore ile de yakın ilişkilere sahip olan Moğolistan, bu iki devlet arasındaki barış görüşmelerinde arabulucu görevini üstlenmeye hazır olduğunu

¹⁷ JeffreyReeves, "Mongolia'sEvolving Security Strategy: Omni-enmeshmentandBalance of Influence," The Pacific Review, 25/5, (2012): 604.

¹⁸ Morris Rossabi, a.g.e., 194.

beyan etmektedir. Moğollar ile Kore yarımadasındaki toplum arasında kültürel yakınlık da bulunmaktadır. Kore toplumu soylarının Moğolistan'dan geldiğine inanmaktadır.

Moğolistan-Hindistan ikili ilişkileri gelişme kaydetmektedir. İkili ilişkiler ticari ilişkiler yanında savunma işbirliğini ihtiva etmeye ve stratejik bir boyut kazanmaya başlamıştır. Ulanbator, Hindistan'ın 2011-2012 dönemi için BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine destek vermiştir. Moğolistan ve Hindistan münavebeli olarak iki ülkede ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmektedir. Hindistan ABD-Moğolistan arasında düzenli olarak icra edilen "KhanQuest" tatbikatlarının 2006'daki bölümüne dâhil edilmiştir. Çin'in iki ülke arasında gerçekleştirilen tatbikatlardan rahatsız olduğu belirtilmektedir. İkili askeri ilişkilerin kapsamının genişletilmesi durumunda Çin'de ABD öncülüğündeki devletler grubu tarafından çevrelendiği yönünde bir algı ortaya çıkabilir.

Moğol yönetimi nükleer silahlanmaya karşı yürütülen kampanyaların açık destekçisi konumundadır. Moğolistan, 1992'de kendisini Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge olarak tanımlamıştır. Her iki sınırında da nükleere sahip süper güçler bulunurken Moğolistan'ın gerçekleştirdiği bu hamle güven verici niteliktedir. Böylece Moğolistan, hem bu iki gücün hem de Batı'nın desteğini almıştır.

Ulanbator yönetimi uluslararası teşkilatlarla ilişkilerini geliştirmek maksadıyla pek çok örgüte başvuruda bulunmuştur. Dünyanın en büyük açık piyasası olan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'ne (ASEAN+6) üye olmayı, zengin Güneydoğu Asya devletleri ile ilişkilerini geliştirmek adına önemli gören Moğolistan, bu doğrultuda adımlar atmakta ve Güney Asya ülkeleriyle ilişkilerini her alanda geliştirmeye çalışmaktadır. Diğer yandan Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği'ne (APEC) de katılım için başvuran Moğol yönetimi potansiyel aday konumunu devam ettirmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin diyalog içerisinde olduğu Şangay İşbirliği Örgütü'nü (ŞİÖ) yakından takip eden Ulanbator, bu örgütün içerisinde gözlemci statüsündedir. Moğolistan'ın, "terör, aşırılıkçılık, ayrılıkçılık" karşıtı işbirliği amaçlı kurulan ŞİÖ'de bulunması, Rusya ve Çin için olası bir Pan-Moğolizm ayaklanmalarının Ulanbator tarafından teşvik edilmemesi adına önemlidir. Pasifik Ekonomik İşbirliği Konseyi, Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK), Asya Birliği, Doğu Asya Birliği gibi bölgesel örgütlerde de aktif rol üstlenen Moğolistan, milli menfaatlerini bölgedeki barış ve istikrarın devamında görmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Ulanbator'un üçüncü komşuluk stratejisiyle dünyaya açılma sürecinde uluslararası ölçekte faal pek çok sivil toplum kuruluşu Moğolistan'da varlık göstermeye başlamıştır. Bu kuruluşlar arasında Asia Foundation, World Vision Mongolia, Soros Foundation, SavetheChildren, Amnesty International Mongolia, GoodNeighbourSocietyMongolia ve CatholicChurchMission yer almaktadır. Bu sivil toplum kuruluşları ekonomik kalkınma,

eğitim, sağlık, tarım, çocuk suiistimallerine ve doğal afetlere karşı önlem gibi alanlarda faaliyette bulunmaktadır. Sosyalist rejimden sonra pek çok alanda yeniliğe giden Moğolistan'a özellikle eğitim konusunda sivil toplum aracılığıyla büyük yardımlar sağlanmıştır.¹⁹ Ancak Moğol toplumu genelde Batı menşeli sivil toplum müesseselerinin ülkede misyonerlik yaptığını, gençler üzerinde etki kurmaya çalıştığını düşünmekte ve özellikle dini eğilimi bulunan kuruluşlara şüphe ile yaklaşmaktadır.²⁰

SONUÇ

Çin'e ve Rusya'ya bağımlılığa mecbur bırakan coğrafyası Moğolistan'ı bu iki ülke dışındaki üçüncü ülkelerle işbirliğini öngören bir dış politika stratejisi tasarlamaya sevk etmiştir. Moğolistan, Soğuk Savaş sonrası dönemde geliştirdiği ve uygulamaya başladığı üçüncü komşuluk stratejisiyle Çin ve Rusya dışındaki üçüncü ülkelerle güçlü ilişkiler tesis etmeye ve özellikle Çin'in ülkedeki nüfuzunu yönetilebilir bir düzeye çekmeye çalışmaktadır. Moğolistan'ın üçüncü komşuluk stratejisi doğrultusunda ABD başta olmak üzere Kanada, Güney Kore, Hindistan, Avustralya, Almanya ve Hollanda ile işbirliğine girdiği, bu ülkeleri yatırıma teşvik ettiği gözlemlenmektedir. Moğolistan, maden kaynaklarına dayalı gelişen ekonomisine Çin ve Rusya dışındaki yatırımcıların katkı sağlamasını ve Moğol ekonomisinin üçüncü komşularla entegrasyonunu amaçlamaktadır. Moğol karar mercileri böylece Moğolistan'ın gelecekte tamamen Çin'in nüfuzu altına girmesini önlemeyi, Çin'e bağımlılığı azaltmayı ve iki küresel güç arasında bağımsızlığını muhafaza etmeyi hedeflemektedir.

¹⁹ Morris Rossabi, a.g.e.,164.

²⁰ D. Byambajav, "NGOS in Mongolia: a CrucialFactor in MongolianSocietyand Politics," *The Mongolian Journal of International Affairs*, No. 13, (2006): 144.

KAYNAKÇA

Atwood, Christopher P. *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, (New York: Facts On File Inc., 2004).

Byambajav, D. "NGOS in Mongolia: a Crucial Factor in Mongolian Society and Politics," *The Mongolian Journal of International Affairs*, No. 13, (2006).

Brzezinski, Zbigniew. *Büyük Satranç Tahtası*, çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2005.

Campi, Alicia J. "U.S. Government Policies Towards Mongolia in the Last 20 Years", *Mongolian and Tibetan Affairs Commission*, (Erişim: 30.09.2012),

Dahal, Madan Kumar, vd. "Nepal: A Generic Guideline for Development Through Economic Diplomacy", *Institute of Foreign Affairs*, Kathmandu: April 2008.

Dalby, Simon. "Geopolitics, Knowledge and Power at the End of the Century", ed. Gearoid O Tuathail, vd., Londra ve New York: Taylor & Francis e-Library, 2003.

Dierkes, Julian. "Mongolia's Evolving Foreign Investment Regime," *East Asia Forum*, Ocak 2013.

Dünya Bankası. *Moğolistan Verileri*, (Erişim 26.02.2013), <http://data.worldbank.org/country/mongolia>.

European Commission. "Nepal", *EU Bilateral Trade and Trade with the World*, 5 July 2013.

European Commission. "Paraguay", *EU Bilateral Trade and Trade with the World*, 5 July 2013.

Fallon, Joseph E. "U.S. Geopolitics: Afghanistan and the Containment of China", *Small Wars Journal*, 12.08.2013, (Erişim: 20.08.2013), <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/us-geopolitics-afghanistan-and-the-containment-of-china>.

Haushofer, Karl. "Why Geopolitik?", *The Geopolitics Reader*, ed. Gearoid O Tuathail, vd., Londra ve New York: Taylor & Francis e-Library, 2003.

KPMG. *Investment in Mongolia*, 2012.

Levin, Dan. "Herkes Moğolistan'ın Madenlerine Gözünü Dikti", *Sabah*, 09.07.2012, (Erişim: 24.10.2012), <http://www.sabah.com.tr/NewYorkTimes/2012/07/09/herkes-mogolistanin-madenlerine-gozunu-dikti>.

Mackinder, H. J. "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Journal*, 23/4, 1904, 421- 437.

Mahan, A. T. “The Influence of the Power Upon History 1660-1783”, *The Project Gutenberg eBook*, 26 Eylül 2004, (Güncelleme Tarihi: 19 Kasım 2007), (Erişim: 19.08.2013) <http://www.gutenberg.org/files/13529/13529-h/13529-h.htm>.

Mongolian Ministry of Foreign Affairs. *Mongolia's Foreign Policy in the Political Field*, 24.02.2011, (Erişim: 19.10.2012), http://www.mfat.gov.mn/index.php?option=com_content&view=article&id=80%3Aii-&catid=36%3A2009-12-20-21-52-14&Itemid=55&lang=en.

Peiran, Wang. “Mongolia's Delicate Balancing Act,” *China Security*, 5/2, (World Security Institute 2009), 72-85.

Reeves, Jeffrey. “Mongolia's Evolving Security Strategy: Omni-enmeshment and Balance of Influence,” *The Pacific Review*, 25/5, (2012), 589-612.

Rossabi, Morris. *Modern Mongolia: From Khan to Commissar to Capitalists*, (Los Angeles: University of California Press, 2005).

Sandıklı, Atilla. “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Rapor No:27, İstanbul: 2007.

Varldsinbordeskriget.RudolfKjellén – The Swedish ‘Father Of Geopolitics’, (Erişim: 20.08.2013)

<http://varldsinbordeskriget.wordpress.com/2011/02/09/rudolf-kjellen-the-swedish-father-of-geopolitics/>.